

UDRUŽENJE ROMKINJA OSVIT

Analiza uticaja pandemije COVID-19 na povećanje rizika od rodno zasnovanog nasilja

Ana Sačić
Aleksandra Stevanović

NIŠ, 2021.

Pripremu ove brošure podržao je UNDP u okviru projekta "Integrisani odgovor na nasilje nad ženama i devojčicama u Srbiji III". Izneti stavovi su isključiva odgovornost Udruženja Romkinja Osvit i ne odražavaju nužno stavove UNDP, niti drugih učesnika u sprovođenju navedenog projekta.

Sadržaj

1. Uvod.....	3
2. Metodologija.....	5
3. Opšti podaci o ispitanicama.....	5
3.1. Starosna struktura.....	6
3.2. Informacije o lokaciji.....	6
3.3. Obrazovni nivo.....	6
3.4. Informacije o bračnom i porodičnom statusu.....	7
3.5. Pripadnost višestruko- diskriminisanim grupama žena.....	7
3.6. Ekonomska (ne)zavisnost.....	8
4. Uticaj pandemije COVID-19 na povećanje rizika od rodno zasnovanog nasilja.....	9
4.1. Karakteristike nasilja pre pandemije.....	10
4.2. Karakteristike nasilja tokom pandemije.....	15
5. Zaključak.....	26

1. Uvod

Nasilje u porodici je globalni fenomen koji najčešće pogađa žene i djevojčice širom sveta i predstavlja teško kršenje ljudskih prava. U vanrednim situacijama, kao što je trenutna pandemija Covid-19, žene i djevojke mogu biti izložene većem riziku od nasilja od strane intimnih partnera i drugih oblika nasilja u porodici zbog povećanih tenzija u domaćinstvu. Vanredno stanje u Republici Srbiji je uvedeno 15. marta 2020. na osnovu zdravstvenih rizika izazvanih pandemijom Covid 19 virusa i trajalo je do 6. maja 2020. godine. Kao jednu od ključnih mera zaštite zdravlja i smanjenja brzine širenja navedenog virusa, vlade raznih zemalja, pa tako i Vlada Republike Srbije, izabrala je izolaciju u domovima. Međutim, osnovano se zna da izolacija predstavlja povećani rizik od nasilja u porodici. U zemljama Evropske unije u prvoj sedmici od uvođenja mera ograničenog kretanja zabeležen je značajan porast slučajeva porodičnog nasilja, naročito nad ženama, na šta ukazuju i brojni medijski izveštaji zemalja širom sveta.

1. Uvod

U drugim zemljama u kojima je ova mera prvenstveno primenjena, kao što je Kina, zabeležen je trostruko veći broj prijava nasilja u porodici u prethodnih nekoliko meseci.

Udruženje Romkinja Osvit uz podršku UNDP-a projektu "Značaj usluge SOS telefona za žene sa iskustvom nasilja u vreme pandemije COVID-19" sprovedo je mini istraživanje o uticaju pandemije na povećanje rizika od nasilja nad ženama na teritoriji Niša i Južne Srbije.

2. Metodologija

Metodologija koja je korišćena jeste anketiranje putem strukturiranog upitnika. Ciljna grupa istraživanja je 100 žena, sa teritorije Niša i Južne Srbije, korisnica koje su ranije kontaktirale SOS telefon. Anketiranje je sprovedeno putem telefonske komunikacije, intervjuisanjem, korišćenjem direktnog verbanog anketiranja. Upitnik je sadržao 30 pitanja, zatvorenog i otvorenog tipa.

3. Opšti podaci o ispitanicama

Ukupan broj ispitanica je 100. Sve ispitanice su ženskog pola. Sve ispitanice su dale dozvolu za anketiranje.

3.1. Starosna struktura

Što se starosne strukture tiče, prosečna starost ispitanica je 41,20 godina. Najmlađa ispitanica ima 18 godina, a najstarija 76 godina. U starosnoj grupi od 18-25 godina ima 10 ispitanica, 26-35 godina ukupno 23 ispitanice, 36-45 godina 39 ispitanica, 46-55 godina 14 ispitanica, 56-65 godina 6 ispitanica i preko 65 godina 8 ispitanica.

3.2. Informacije o lokaciji

Većina ispitanica živi na području Niša (90%), 3 korisnice su iz Aleksinca, 2 iz Merošine, 1 iz Doljevca, 1 iz Paraćina, 3 iz Svrljiga. Najveći broj ispitanica živi u gradskom naselju (61%), u prigradskom naselju živi 24%, a u selima 15% ispitanica.

3.3. Obrazovni nivo

Najveći broj ispitanica završio je srednju školu (54 ispitanice). 11 ispitanica nije pohađalo školu, osnovnu školu su završile 24 ispitanice, a višu ili visoku školu je završilo 11 ispitanica.

3.4. Informacije o bračnom i porodičnom statusu

Od ukupnog broja ispitanica, 39 živi u bračnoj zajednici, 25 u vanbračnoj zajednici, 15 je razvedeno, 13 ispitanica su udovice, 8 je samo, a 1 ispitanica je neudata.

Prosečan broj članova domadinstva je 4. 1-2 člana u domadinstvu imaju 22 ispitanice, 3-4 člana ima 46 ispitanica, 5-6 članova ima 21 ispitanica, a više od 6 članova domadinstva ima 11 ispitanica. 83 ispitanice imaju dece, 15 ispitanica nema dece, a 2 ispitanice nisu odgovorile na ovo pitanje. 52 ispitanice imaju barem 1 maloletno dete, i to 1 maloletno dete imaju 23 ispitanice, 2 maloletna deteta ima 20 ispitanica, troje maloletne dece ima 6 ispitanica i 4 maloletna deteta imaju 3 korisnice. 43 ispitanice imaju punoletnu decu.

3.5. Pripadnost višestruko-diskriminisanim grupama žena

18 ispitanica je navelo da su samohrane majke, 15 ispitanica je navelo da su osobe sa invaliditetom, 45 ispitanica je navelo da su pripadnice

nacionalnih manjina, 15 ispitanica su žene sa sela. 25 ispitanica ne pripada nijednoj od kategorija višestruko-marginalizovanih žena.

3.6. Ekonomska (ne)zavisnost

Od ukupnog broja ispitanica, 50 je navelo da ima sopstvene prihode, dok je druga polovina navela da ekonomski zavisi od drugog.

4. Uticaj pandemije COVID-19 na povećanje rizika od rodno zasnovanog nasilja

Od 100 ispitanica, 77 je izjavilo da je pandemija COVID-19 doprinela da se osećaju nesigurno, odnosno ugroženo. Najveći broj ispitanica je naveo da je izvor nesigurnosti i ugroženosti strah od bolesti, odnosno strah od zaražavanja virusom i posledica virusa (43%). 19% ispitanica je naveo da ima strah od gubitka posla, finansijske nesigurnosti i povećanja troškova. 18% ispitanica je naveo da se od izbijanja pandemije pojačao strah od nasilja, odnosno da je bilo izloženije različitim oblicima nasilja od strane partnera ili drugih članova domadinstva. 11% ispitanica je naveo nemogućnost kretanja i strah od zatvaranja kao izvor nesigurnosti, 6% je izjavilo da strahuje za decu. 2% je naveo da se osećalo nesigurno zbog širenja panike i teorija zavere, 1 ispitanica je navela da strahuje za roditelje i 1 ispitanica da se boji usamljenosti. Korisnice koje pripadaju višestruko-marginalizovanim grupama u velikom broju izjavljuju da je pandemija

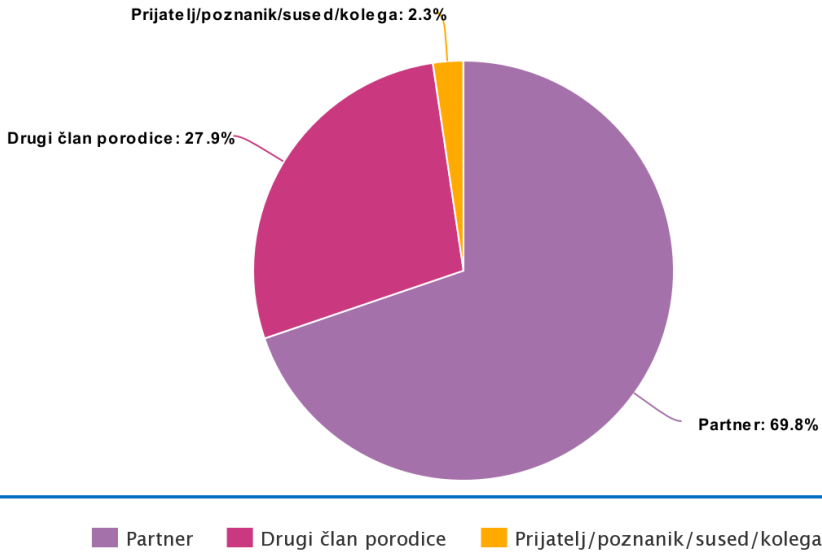
doprinela da se osećaju nesigurno (70%), a kategorije kod kojih je bilo najviše potvrdnih odgovora na ovo pitanje su samohrane majke i osobe sa invaliditetom (oko 90%). Kod ispitanica koje su odgovorile da su ekonomski zavisne od drugog, 70% je odgovorilo da je pandemija doprinela njihovoj nesigurnosti.

4.1. Karakteristike nasilja pre pandemije

Od ukupnog broja ispitanica, 84 je navelo da je pre početka pandemije bilo izloženo nasilju.

Kada je u pitanju počinitelj nasilja, 60 ispitanica je navelo da je izloženo nasilju od strane partnera, 24 od strane drugog člana porodice (najčešće je to svekrva, otac i sin), a 2 ispitanice su navele da su izložene nasilju od strane poznanika / prijatelja / suseda / kolege.

Procenat ispitanica prema počiniocu nasilja

Oblik nasilja kome su ispitanice najčešće izložene je psihičko nasilje (72), fizičkom nasilju je bilo izloženo 29 ispitanica, ekonomskom nasilju 23 ispitanice, kontroli i izolaciji 3 ispitanice i zanemarivanju 2 ispitanice.

Oblik nasilja	Procenat ispitanica
Psihičko	72%
Izolacija/kontrola	3%
Fizičko	29%
Seksualno	3%
Ekonomsko	23%
Drugo	2%

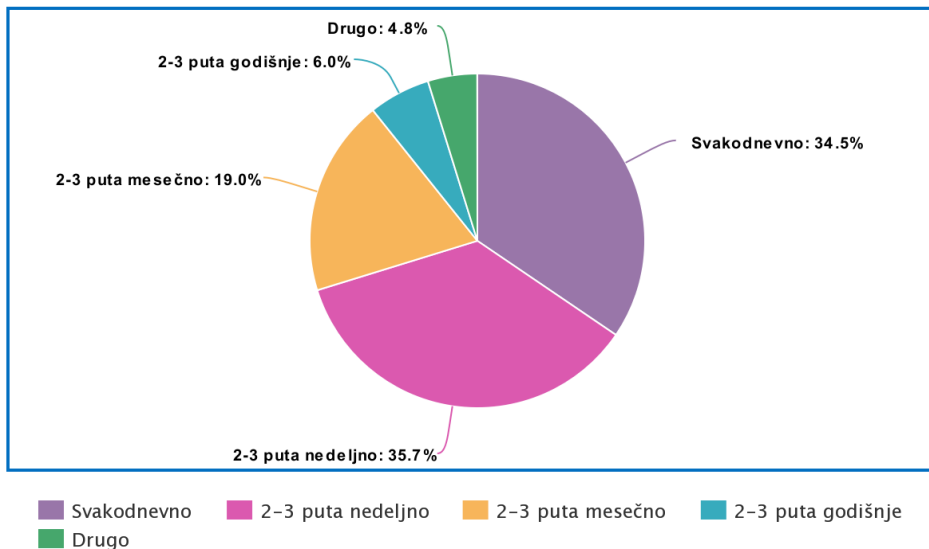
Procentualno izražen broj ispitanica prema izloženosti različitim oblicima nasilja u odnosu na ukupan broj ispitanica

Kategorija VMG → Oblik nasilja ↓	Samohrane majke	Osobe sa invaliditetom	Pripadnice nacionalne manjine	Žene sa sela
Psihičko	66%	93%	68%	76%
Izolacija/kontrola	22%	13%	8%	0%
Fizičko	61%	26%	24%	30%
Seksualno	11%	0%	0%	7%
Ekonomsko	27%	33%	20%	6%

Procentualno izražen broj ispitanica pripadnica višestruko-marginalizovanih grupa prema izloženosti različitim oblicima nasilja u odnosu na ukupan broj ispitanica pripadnica višestruko-marginalizovanih grupa

Kada je u pitanju učestalost nasilja, nasilju je svakodnevno bilo izloženo 29 ispitanica, 2-3 puta nedeljno 30 ispitanica, 2-3 puta mesečno 16 ispitanica, 2-3 puta godišnje 5 ispitanica, 4-5 puta godišnje 1 ispitanica, samo jednom 1 ispitanica i 2 ispitanice su navele da nema pravila.

Procenat ispitanica prema učestalosti nasilja kojem su izložene

Od ukupnog broja korisnica koje su pre pandemije bile izložene nasilju, 75 se obratilo za pomoć relevantnim institucijama. Od toga, 23 korisnice su se obratile policiji, 21 korisnica centru za socijalni rad, 8 korisnica tužilaštvu, 4 zdravstvenoj ustanovi, 43 SOS telefonu i 3 nekom drugom.

Kada je u pitanju vrsta pomoći koju su dobile, od korisnica koje su se obratile policiji, 4 je izjavilo da je izašlo iz nasilja, 5 da policija ništa nije preduzela, 2 da su nasilniku izrečene hitne mere zabrane prilaska i uznemiravanja, 2 da je podneta

krivična prijava protiv nasilnika, 1 da je dobila neophodne informacije, 1 da su uradili sve što je bilo u njihovom domenu, a 8 je navelo da je nasilje prijavilo policiji, ali nisu konkretno navele da li je policija reagovala u skladu sa svojim nadležnostima. Od korisnica koje su se obratile centru za socijalni rad, 5 je izjavilo da su dobile pomoć u prijavi nasilja, 3 su izašle iz nasilja, čak 9 korisnica je navelo da centar za socijalni rad ništa nije preduzeo, 1 je dobila psihološku podršku, 1 je smeštena u sigurnu kuću, a 2 korisnice su navele da je centar adekvatno reagovao. Kada je u pitanju tužilaštvo, 2 korisnice su navele da su izašle iz nasilja, a 6 da je krivični postupak u toku. Od ispitanica koje su se obratile zdravstvenoj ustanovi, sve 4 korisnice su navele da su adekvatno zbrinute, da im je ukazana medicinska pomoć, da su dobile izveštaj o povredama i da je nasilje prijavljeno policiji. Od ispitanica koje su se obraćale SOS telefonu, 3 ispitanice su istakle da su zahvaljujući SOS telefonu prijavile nasilje, 6 je informisano o svojim pravima i nadležnostima institucija, 5 je izašlo iz nasilja, 13 je dobilo pravnu podršku, 17 je dobilo psihološku podršku, 1 je upućena adekvatnoj instituciji.

4.2. Karakteristike nasilja tokom pandemije

Od ukupnog broja ispitanica, 88 je navelo da je tokom pandemije bilo izloženo nasilju.

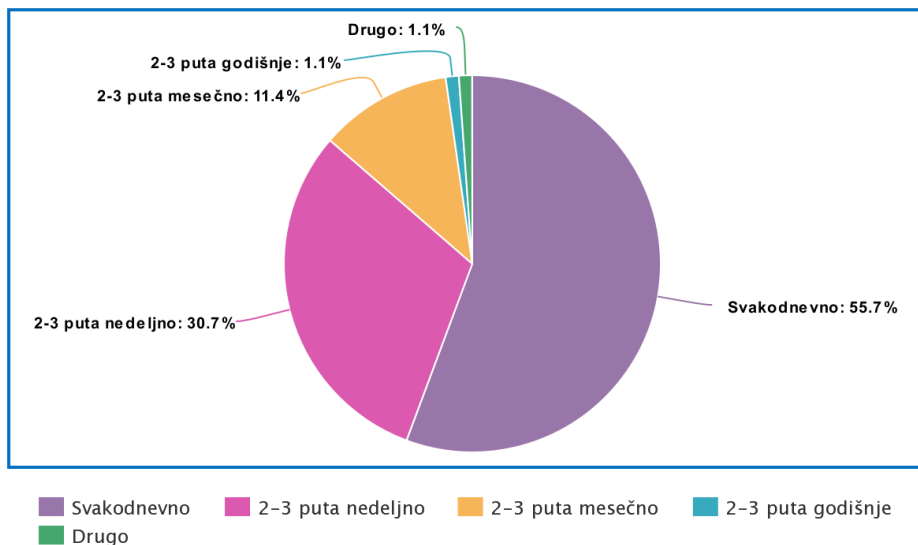
Kada je u pitanju počinitelj nasilja, 59 ispitanica je navelo da je izloženo nasilju od strane partnera, 26 od strane drugog člana porodice (najčešće je to sin, svekar/svekrva, otac), a 3 ispitanice su navele da su izložene nasilju od strane poznanika / prijatelja / suseda / kolege. Kod ispitanica koje su navele da su i pre i posle pandemije bile izložene nasilju, nije došlo do promene u počinocu nasilja, odnosno, sve ispitanice su bile izložene nasilju od strane istog počinioaca.

Oblik nasilja kome su ispitanice najčešće izložene je psihičko nasilje (83), fizičkom nasilju je bilo izloženo 27 ispitanica, ekonomskom nasilju 24 ispitanice, kontroli i izolaciji 13 ispitanica, seksualnom nasilju 3 ispitanice i 3 ispitanice su označile drugo. U odnosu na ispitanice koje su i pre i tokom pandemije bile izložene nasilju, nije došlo do značajnih promena u obliku nasilja

kojem su bile izložene. 2 korisnice su navele da su tokom pandemije bile izložene i psihičkom nasilju, a 1 korisnica je navela da se tokom pandemije pojavilo ekonomsko nasilje.

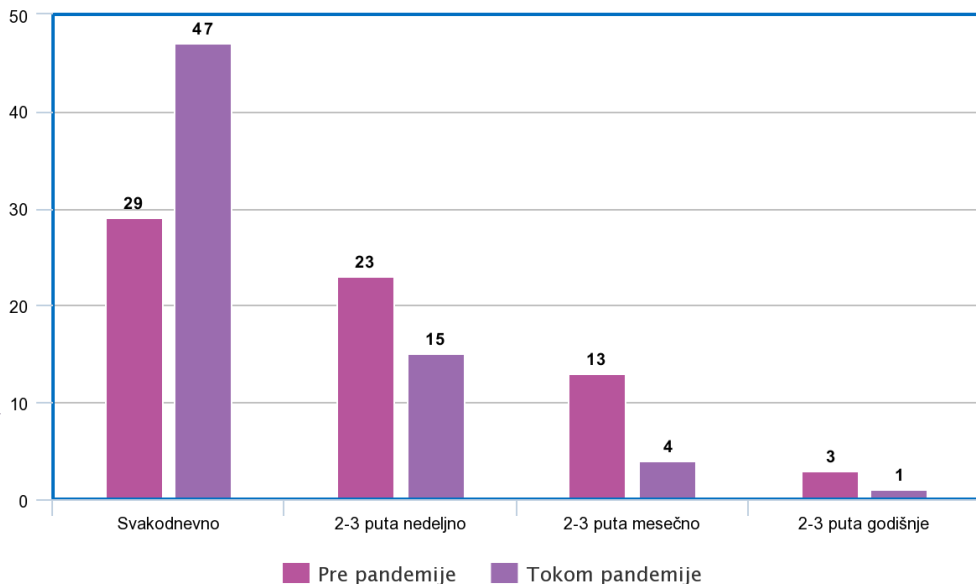
Kada je u pitanju učestalost nasilja, nasilju je svakodnevno bilo izloženo 49 ispitanica, 2-3 puta nedeljno 27 ispitanica, 2-3 puta mesečno 10 ispitanica, 2-3 puta godišnje 1 ispitanica i 1 ispitanica je navela da je bila izložena nasilju jednom mesečno.

Procenat ispitanica prema učestalosti nasilja kojem su izložene

Podaci pokazuju da se značajnija razlika javlja kada je u pitanju učestalost nasilja pre pandemije i tokom pandemije, kod korisnica koje su bile izložene nasilju i pre i tokom pandemije. 29 ispitanica koje su bile izložene nasilju i pre i tokom pandemije, izjavilo je da su pre pandemije bile svakodnevno izložene nasilju, dok je tokom pandemije 47 ispitanica svakodnevno izloženo nasilju. 2-3 puta nedeljno su pre pandemije bile izložene nasilju 23 ispitanice, dok je tokom pandemije njihov broj 19. Pre pandemije je 2-3 puta mesečno bilo izloženo nasilju 13 ispitanica, dok je njihov broj tokom pandemije 4. 2-3 puta godišnje su pre pandemije bile izložene 3 ispitanice, dok je tokom pandemije samo 1 ispitanica izložena nasilju 2-3 puta godišnje. Podaci pokazuju da postoji tendencija porasta učestalosti nasilja tokom pandemije, u odnosu na period pre pandemije.

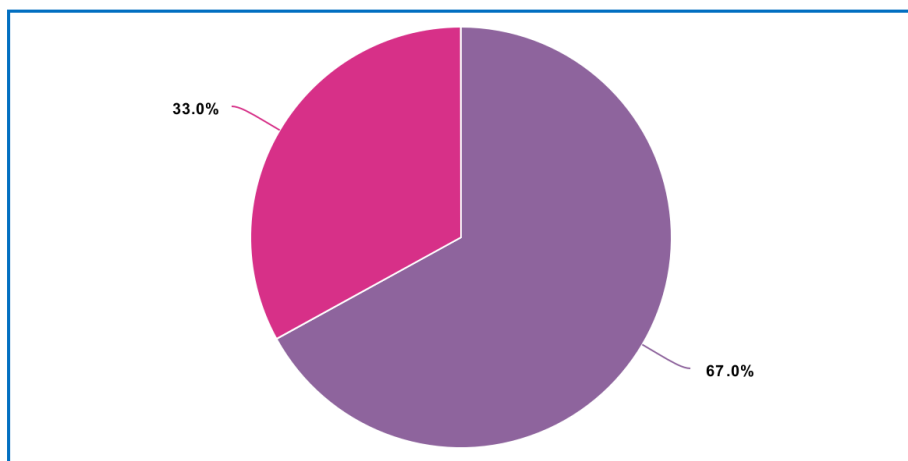
Procenat ispitanica prema učestalosti nasilja kojem su bile izložene pre i tokom pandemije

Na pitanje da li su imale mogućnost da reaguju na napade počinioca za vreme policijskog časa, 59 korisnica je navelo da je imalo mogućnost, a čak 29 korisnica da nije imalo mogućnost. Korisnice koje nisu imale mogućnost da reaguju u situaciji nasilja, kao razlog za to najčešće navode strah od pogoršanja nasilja, strah od reakcije nasilnika, to da je nasilnik uglavnom bio kod kuće i da su se bojale da u njegovom prisustvu preduzmu bilo šta (84%). 12% ispitanica kao razlog za nemogućnost reagovanja navode da nisu smele da napuste dom jer je bio policijski

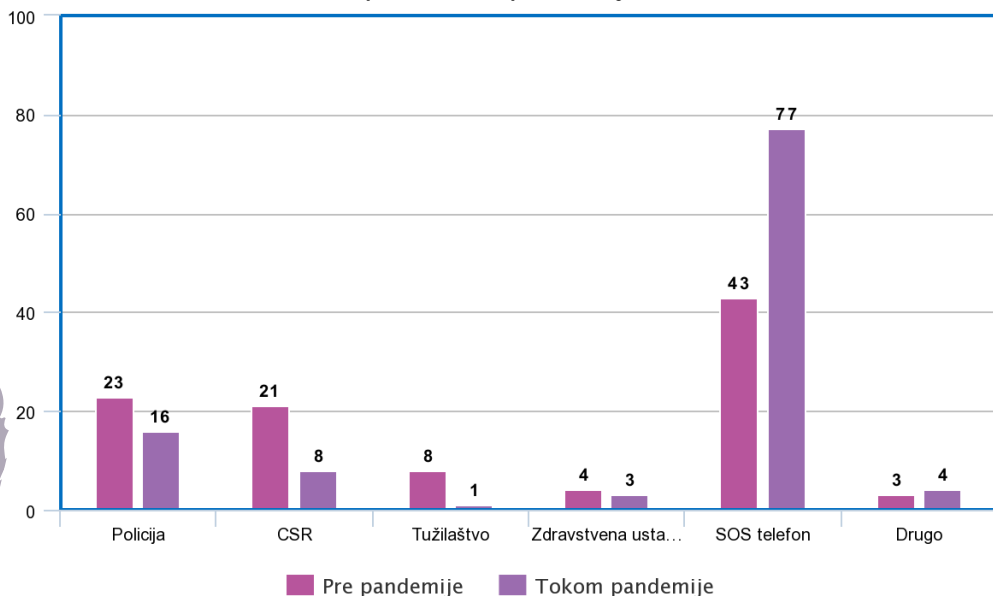
čas i bojale su se da će biti kažnjene. Isti procenat ispitanica navodi da su strahovale da će biti isterane iz kuće i da nemaju gde da odu. 8% ispitanica navodi da su bile sprečene da reaguju zbog invaliditeta. 4% ispitanica navodi da nisu htele da ostave decu i isti procenat navodi da je razlog strah da im neće verovati.

Od ukupnog broja korisnica koje su tokom pandemije bile izložene nasilju, 93 se obratilo za pomod relevantnim institucijama. Od toga, 16 korisnica se obratilo policiji, 8 korisnica centru za socijalni rad, 1 korisnica tužilaštvu, 3 zdravstvenoj ustanovi, 77 SOS telefonu i 4 nekom drugom.

■ Procenat ispitanica koje su imale mogućnost da reaguju na napade za vreme policijskog časa
■ Procenat ispitanica koje nisu imale mogućnost da reaguju na napade za vreme policijskog časa

Procenat ispitanica prema ustanovama kojima su se obraćale pre i tokom pandemije

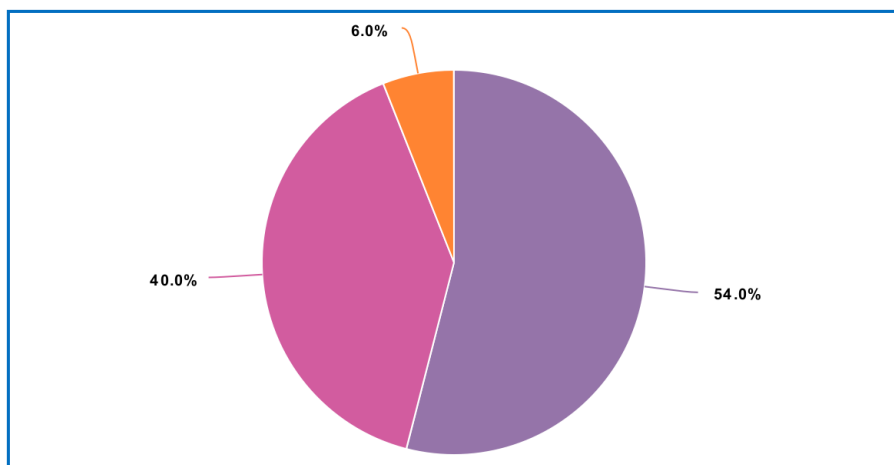
Kada je u pitanju vrsta pomoći koju su dobile, od korisnica koje su se obratile policiji, 2 su izjavile da ništa nisu preduzeli, 2 da je nasilnik priveden, 2 da je policija izašla na teren, ali ništa konkretno nije preduzeto, 1 da su nasilniku izrečene hitne mere zabrane prilaska i uznemiravanja, 9 je navelo da je nasilje prijavilo policiji, ali nisu konkretno navele da li je policija reagovala u skladu sa svojim nadležnostima. Od korisnica koje su se obratile centru za socijalni rad, 1 je izjavila da je dobila pomoć u prijavi nasilja, 3 korisnice su navele da centar za socijalni rad ništa

nije preduzeo, 1 je dobila psihološku podršku, 1 da su izrečene mere zaštite od nasilja, 2 su nasilje prijavile centru, ali nisu konkretno navele da li im je pružena adekvatna podrška. Kada je u pitanju tužilaštvo, 1 korisnica je navela da je pokrenuta kivična prijava protiv nasilnika. Od ispitanica koje su se obratile zdravstvenoj ustanovi, sve su navele da im je pružena medicinska i savetodavna podrška. Od ispitanica koje su se obraćale SOS telefonu, 22 korisnice su koristile uslugu informisanja, 40 korisnica je dobilo psihološku podršku, 16 je koristilo pravnu podršku, 8 je dobilo podršku prilikom prijave nasilja, 5 je izjavilo da su dobile svu moguću podršku za izlazak iz kruga nasilja, a 4 su upućene na adekvatne institucije.

Podaci pokazuju da je tokom pandemije došlo do smanjenja broja ispitanica koje su se obratile nadležnim institucijama za 50%, dok je došlo do povećanja broja ispitanica koje su navele da su tražile podršku SOS telefona, njihov broj se duplirao. Kada je u pitanju vrsta podrške koju su korisnice dobile od nadležnih institucija, nije došlo do značajne razlike u odnosu na period pre pandemije.

Na pitanje da li su imale pristup zdravstvenim institucijama tokom pandemije, 54 ispitanica je izjavilo da jeste, 40 nije imalo potrebe za tim, a 6 ispitanica je navelo da nije imalo pristup.

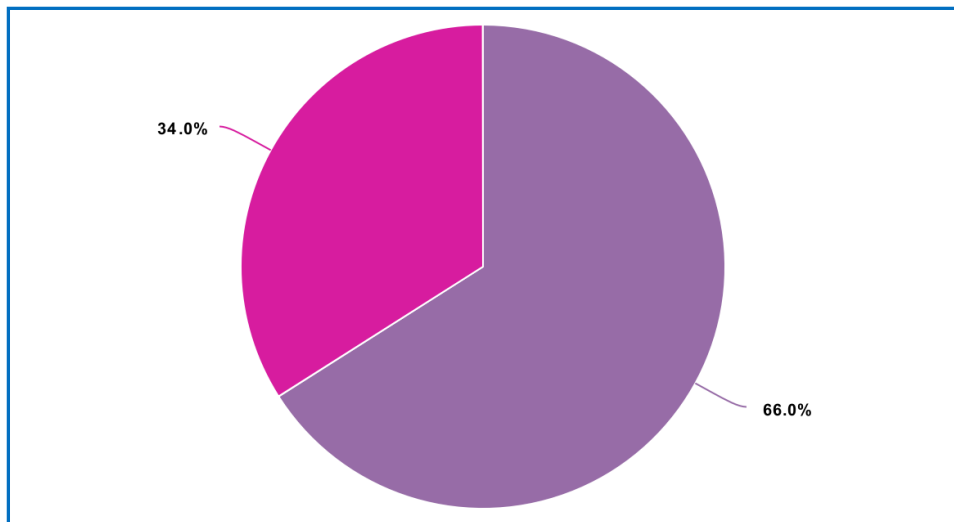
Podaci pokazuju da je tokom pandemije došlo do smanjenja broja ispitanica koje su se obratile nadležnim institucijama za 50%, dok je došlo do povećanja broja ispitanica koje su navele da su tražile podršku SOS telefona, njihov broj se duplirao. Kada je u pitanju vrsta podrške koju su korisnice dobile od nadležnih institucija, nije došlo do značajne razlike u odnosu na period pre pandemije.

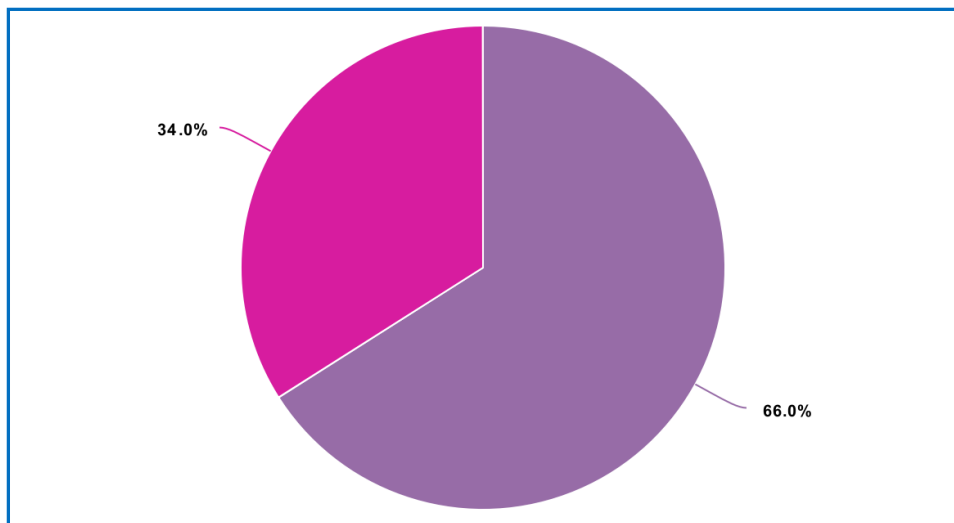
- Procenat ispitanica koje su imale pristup zdravstvenim institucijama tokom pandemije
- Procenat ispitanica koje nisu imale pristup zdravstvenim institucijama tokom pandemije
- Procenat ispitanica koje nisu imale potrebe za tim

Na pitanje da li imaju pristup online servisima (Viber, Skype, ZOOM, Messenger), 66 ispitanica je navelo da ima pristup, dok je 34 navelo da nema. Ispitanice koje nemaju pristup online servisima su uglavnom starije korisnice. U starosnoj kategoriji 66+ godina, sve ispitanice su navele da nemaju pristup, u starosnoj kategoriji 56-65 godina, skoro 70% ispitanica navodi da nema pristup online servisima, u kategoriji 46-55 godina, 50% ispitanica navodi da nema pristup, dok je procenat znatno niži kada su u pitanju mlađe korisnice (oko 20%).

Od ukupnog broja ispitanica, 30 je do sada koristilo neku od online usluga podrške SOS telefona. Od ponuđenih online servisa, najzastupljenija je podrška putem aplikacija Viber i Messenger, a samo 1 korisnica je koristila podršku putem Skype-a.

- Procenat ispitanica koje imaju pristup online servisima
- Procenat ispitanica koje nemaju pristup online servisima

- Procenat ispitanica koje imaju pristup i koje su do sada koristile online servise SOS telefona
- Procenat ispitanica koje imaju pristup i do sada nisu koristile online servise SOS telefona

Na pitanje da li smatraju da je ovakav vid komunikacije adekvatan u situaciji pandemije, većina korisnica je odgovorila da jeste. Kao razloge za to najčešće navode da je olakšana komunikacija putem online aplikacija, mogućnost razgovaranja uživo, licem u lice, kada ne postoji mogućnost da se dođe u kancelariju SOS telefona, to da je, u situaciji kada je nasilnik stalno prisutan u kući, lakše komunicirati putem poruka. Samo 8 korisnica je izjavilo da ovakav vid nije adekvatan jer ne koriste navedene aplikacije i/ili nemaju pristup internetu.

5. Zaključak

Rezultati istraživanja pokazuju da je pandemija COVID-19 dovela do intenziviranja problema nasilja u porodici. Podaci pokazuju da postoji tendencija porasta učestalosti nasilja tokom pandemije, u odnosu na period pre pandemije. Preko 30% ispitanica nije imalo mogućnost da reaguje na napade počinioca za vreme policijskog časa, najčešće zbog toga što su imale strah od pogoršanja nasilja, nisu smele ništa da preduzmu u prisustvu nasilnika i bojale su se da izađu iz kuće za vreme policijskog časa. Podaci pokazuju da je tokom pandemije došlo do smanjenja broja ispitanica koje su se obratile nadležnim institucijama za 50%, dok je došlo do povećanja broja ispitanica koje su navele da su tražile podršku SOS telefona. Ovaj podatak može da ukaže na povećanje nasilja u porodici u uslovima izolacije i ograničenog kretanja, uprkos tendenciji smanjenja prijavljivanja nasilja nadležnim institucijama, ali nam pokazuje i to da žene u situacijama krize imaju poverenja u ženske nevladine organizacije i često se njima obraćaju za podršku. Izolacija i ograničeno

kretanje otežavaju ženama da pronađu način da se sklone od nasilnika i prijave nasilje bez njegovog znanja, budući da veći deo vremena svi članovi porodice provode zajedno, u kući. Takođe, u uslovima ograničenog kretanja, žene nemaju mogućnost da idu direktno u institucije i potraže pomoć, plašeći se da će biti kažnjene. Iskustvo vanrednog stanja iznedrilo je i neke nove potrebe korisnica usluga SOS telefona, te je na osnovu toga došlo do uvođenja servisa prilagođenih novoj situaciji, kao što je podrška ženama putem online aplikacija. Pokazalo se da je ovaj vid podrške adekvatan i da je značajan broj korisnica koristio online komunikaciju sa konsultantkinjama i stručnim radnicama na SOS telefonu.